

Валенкевич О. В. Становлення та розвиток музейної педагогіки // Проблеми освіти: Наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. – Вип. 85. – С. 48-52.

УДК 37.031.2: 437.3

ВАЛЕНКЕВИЧ О. В.
аспірант кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет ім. І.Франка)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті розглядаються основні аспекти музейної педагогіки, її становлення та розвиток, напрями сучасних досліджень у галузі музейної педагогіки.

Ключові слова: музейна педагогіка, дитячий музей, освітня система, програма діяльності музею та школи.

В статье рассматриваются основные аспекты музейной педагогики, ее создание и развитие, направления современных исследований в области музейной педагогике.

Ключевые слова: музейная педагогика, детский музей, система образования, программа деятельности музея и школы.

The article describes main aspects of museum pedagogy, its creation and development, the branches of modern researches in the field of museum pedagogy.

Keywords: museum pedagogy, children museum, system of education, activities programs of museum and school.

Сучасна музейна педагогіка розвивається в руслі проблем музейної комунікації і спрямована, в першу чергу, на вирішення завдань активізації творчих здібностей особистості. З цією метою розробляються різноманітні методики роботи з відвідувачами, які змінюють їх роль і позиції в музейно-педагогічному процесі. Незважаючи на утвердження ідей диференційованого підходу до різних категорій відвідувачів, основна увага музейної педагогіки зосереджена на дитячій та підлітковій аудиторії. Тому провідною тенденцією музейної педагогіки стає створення багатоступеневої системи музейної освіти, розроблення й запровадження у практику навчальних експозицій.

Різні аспекти музейної педагогіки знайшли своє відображення у роботах Т.Белофастової, І.Довжук, О.Караманова, Т.Лисенко, А.Лункова, І.Медведєвої, Т.Митрофанової, С.Михайличенко, С.Пивовар, Н.Пусепліної, Р.Силко, В.Снагощенко, Н.Соколової, Б.Столярова, Л.Чирич, М.Юхневич та ін.

Музейна педагогіка є наукою, що вивчає всі аспекти використання музеїв та виставлених у них колекцій для виховної та освітньої діяльності. Наприклад, у межах музейної педагогіки розв'язуються дидактичні та методичні проблеми, займаються створенням спеціалізованих виставок (дитячі музеї, музеї для молоді), готуються особливі експонати для шкіл, навчальний матеріал, працюють «майстерні» в музеї та ін.

Музей і освіта метою своєї діяльності вважають виховання почуття патріотизму, свідоме ставлення до надбань світової та вітчизняної науки і культури; розвиток мислення, творчих здібностей та практичних навичок, стимулювання творчої активності особистості. Музейна педагогіка є посередником між музеєм та школою, сприяє створенню ефективного навчального середовища, формуванню в учнів емоційно-ціннісного ставлення до знань [1].

Становлення та розвиток музейної педагогіки пов'язані з іменами багатьох німецьких педагогів і музейних діячів. Наприклад, Г. Кершентейнер розробив концепцію музейної експозиції, яка має бути побудована за педагогічним принципом, бути орієнтованою на здійснення наочності навчання, стимулювати активність відвідувача у

процесі сприймання матеріалу. Учений Г. Фройденталь розробив спеціальну методику роботи з учнями, що включає підготовку дітей до відвідування музею та закріплення набутих там знань і вражень на уроці. У цій методиці головна роль відводиться шкільному вчителю. Учений А. Рейчвейн пропагував ідею створення спеціалізованих експозицій для дітей, побудованих за принципом музеїв-майстерень, де дитина має можливість самостійно творчо працювати. Таким чином, ще в довоєнній Німеччині були розроблені й запроваджені у практику важливі музейно-педагогічні ідеї, а згодом з'явився й сам термін, що позначав спочатку особливий напрям діяльності музею – участь у навчально-виховному процесі школи, створення освітніх програм для дітей [6].

Поняття «музейна педагогіка» було сформоване та введене в науковий понятійний апарат на початку ХХ століття в Німеччині. Його розвиток пов'язаний з іменами А. Ліхтварка, А. Рейхвена, Г. Фройдентала. Спочатку воно трактувалося як напрямок музейної діяльності, орієнтований переважно на роботу з учнями. На конференції «Музей як освітній і виховний заклад» (Мангейм, 1913), А. Ліхтварк першим сформулював ідеї про освітнє призначення музею і запропонував новий підхід до відвідувача як учасника діалогу. Реалізуючи на практиці метод музейних діалогів, він уперше обґрунтував роль посередника, який допомагає відвідувачеві в спілкуванні з мистецтвом, розвиваючи здатність бачити і насолоджуватися художніми творами (згодом такий посередник і отримав ім'я музейного педагога) [7].

Як особлива галузь знань і досліджень музейна педагогіка починає формуватися в 1960-ті роки. Цьому сприяли процеси зростання соціальної ролі музейної педагогіки в суспільстві і його демократизації, завдяки чому робота з аудиторією перестала розглядатися як другорядна. Великий внесок у розвиток музейної педагогіки на другому етапі внесли німецькомовні країни, де з'являється ряд музейно-педагогічних центрів: робоча група музейної педагогіки (спочатку «Музейна школа» у Східному Берліні (1963) з власним друкованим органом «Школа і музей в єдиній освітній системі НДР»; Зовнішня служба державних музеїв Пруської культурної спадщини в Західному Берліні (1961); Зовнішня служба Кельнських музеїв (1965); художньо-педагогічний центр Німецького національного музею в Нюрнберзі (1965); музейно-педагогічний центр у Мюнхені (1971), який видає журнал "Школа і музей" та інші. Діяльність центрів, яка носила в основному практичний характер, призвела до активізації наукових досліджень, що й зумовило появу згодом нової науки. Для формування уявлення про предмет музейної педагогіки та її понятійного апарату важливе значення мала дискусія, що відбулася в 1970-1980 р. У ній взяли участь провідні західнонімецькі музеєзнавці Р. Ромедер, А. Кунц, В. Клаузевиц та інші. Її основним підсумком стало розширене трактування музейної педагогіки та усвідомлення її зв'язків з дослідницькою, експозиційною, накопичувальною роботою музеїв. Але дослідження цього періоду виявили й розбіжності у розумінні суті дефініцій музейної педагогіки.

Однак не лише в Німеччині розглядався зв'язок між навчанням і відвідуванням музею. Одночасно в інших країнах світу розвивалися та закріплювалися ідеї запровадження та розвитку музейної педагогіки. Так, Американська асоціація музеїв розвиває ідею про комунікативну модель музею. В Англії відомі наукові доробки освітян Ч. Гіббса-Смітта, А. Вітліна, Г. Осборна, які розвивали ідею естетичного виховання дітей в музеях. Проблема розвитку музейно-педагогічної діяльності стала предметом ґрунтовних досліджень вітчизняних і російських психологів, педагогів, методистів (Т. Белофастової, Г. Брейса, Л. Гайди, Л. Іващенко, О. Караманова, О. Козлова, Ф. Левітаса, К. Левікіна, Р. Маньковської, І. Медведєва, Т. Пономарьова, С.Пшеничної, Б.Райкова, Б.Столярова, В.Хербста, М. Юхневича та інших учених). Їхні праці присвячені історії та розвитку музейної педагогіки в Україні, розробці навчальних музейно-педагогічних програм, формам і методам роботи музеїв з учнями. Використання сучасних інформаційних технологій у музеях розглянуто у працях К. Кобцева, М. Рутинського, О. Стецюк, Л. Шляхтіної, Т. Юрєнєвої та інших учених [1].

У Росії поняття музейної педагогіки почало вживатися з початку 1970 років і поступово отримувало все більшого поширення. Внесок у розвиток цього процесу зробив А.М. Розгін, заявивши у 1982 році на конференції в Іваново «Музей і школа», що створення такої наукової дисципліни, як музейна педагогіка, що знаходиться на межі цілого комплексу наук, нині видається нагальним практичним завданням. Її виділення у самостійну наукову дисципліну було продиктовано необхідністю теоретичного осмислення освітньої діяльності музеїв та підвищенням їх якісного рівня на основі досягнень суміжних наук. Для розробки музейної педагогіки були серйозні історичні передумови. По суті, російська теорія музейної педагогіки почала формуватися в кінці XIX – на початку XX століть, отримавши найповніше обґрунтування у працях основоположників російської екскурсійної школи (Н. А. Гейніке, І.М. Гревса, Б. Є. Райкова) і прихильників широкого використання з метою освіти шкільних і дитячих музеїв (М. В. Новоруський, В. Коховський, М. С. Страхова, М. А. Флеров, Ф.І.Шміт, М. Д. Бартрам, А.У. Зеленко), а також у цілісній системі естетичного виховання за допомогою художніх музеїв, створеної А.В. Бакушинским і його послідовниками. У період становлення музейної педагогіки у 1980-х роках її теорія збагатилася концепцією нового педагогічного мислення, в основі якого лежали ідеї гуманізації та гуманітаризації освіти через звернення до світової культури, історії, духовних цінностей, що стало особливо актуальним [7].

Визначаючи особливості реалізації методів і прийомів музейної педагогіки, розглянемо досвід деяких зарубіжних країн. Вагомі здобутки в галузі музейної освіти належать США, де проведення уроків у музеях належить не тільки до академічної сфери, а й до неформальної освіти. Це узгоджується з провідними напрямками роботи американських музеїв з відвідувачами. Серед таких напрямів культурний, реакційний та освітній (для забезпечення завдань шкільної освіти і пов'язаних з ними практичних цілей та професійного рівня в галузі мистецтва).

В американській моделі акцентовано увагу на слові «дитячий» та звертається увага на ігровий аспект. Тому першочерговим завданням американських музейних педагогів є занурення дитини в стихію гри та пригод, що допомагає непомітно для себе набувати знань і робити відкриття. Таким чином, на першому плані знаходяться ігрові методи. Прикладом такого підходу можна вважати експозицію одного з найстаріших музеїв світу – Бостонського дитячого музею під назвою «Дім дідуся та бабусі», а також експозицію «Загадки історії» дитячого музею міста Індіанаполіс, де представлені дерев'яна халупа переселенців (1830), міська вулиця початку XX ст., діюча карусель кінця XIX ст.

У європейській моделі музейної педагогіки роблять акцент та слові «музей». На відміну від американської моделі, важливого значення надають не лише освітній, а й музейній цінності експонату. Не до всіх експонатів можна доторкнутися руками, а екскурсовод або музейний педагог виконують керівну роль на такому занятті. Для європейських музеїв провідною є ідея занурення до історичної реальності, відповідного культурного контексту.

Проекти надають можливості дітям через проникнення у створену реальність, атмосферу присутності в іншому середовищі відчутти себе причетним до власної та світової історії та культури. Так, у музеях Франції головну увагу приділено логіко-аналітичному та емоційно-особистісному сприйманню старшокласників і студентів у музейному середовищі. Музей Д'Орсе випускає методичні листи, що містять розділи, присвячені меті й завданням екскурсії, методичні рекомендації та список рекомендованої літератури, плани відвідування музею. Все це супроводжується коротким аналізом включених до експозиції предметів.

Англійська школа відома ідеями Ч.Гіббса-Смітта, А.Вітліна, Г.Осборна. Зміст головного напрямку її діяльності полягає в запровадженні естетичного виховання дітей у музеях (т.зв. «галерейна освіта») [2].

У багатьох європейських країнах розроблено комплексні програми діяльності музею і школи та інших освітніх закладів. Так, статистика свідчить, що в музеях Голандії, Данії,

Англиї, Німеччини, Польщі найбільш потенційні групи відвідувачів - це учнівська молодь і студенти (понад 70%), які приходять до музею разом зі своїми педагогами. У музеях не лише презентуються виставки, тут проходять уроки історії, образотворчого мистецтва, малювання, пластики тощо. Так, наприклад, у Британському музеї групи дітей різного віку приходять на уроки. Усі розуміють значення місця, де відбувається урок. Учні дотримуються певних правил, які формуються роками. Видно, що похід до музею не є для цих дітей тяжким випробуванням чи інтелектуальним подвигом. З раннього дитинства в них закладається думка, що відвідувати музей – це цілком природньо. У нашій країні ситуація дещо інша, оскільки вчителі не завжди мають можливість використовувати елементи музейної педагогіки на своїх уроках.

Застосування сучасних технологій у музейній педагогіці потребує практичної реалізації досвіду усього культурно-освітнього потенціалу музею, своєрідної “трансляції” інформації, яка зосереджена у музейних експонатах. Умовами цього є підвищення значення музейного предмета як своєрідного символу тієї чи іншої епохи, культури. Очевидно, що такий підхід сприятиме розширенню світогляду учнів, вихованню людей, здатних активно пізнавати та розуміти оточуючий світ, відчувати глибину світової та національної культури.

У ході музейно-педагогічного діалогу з’являється можливість продемонструвати, як саме триває процес пошуку та інтерпретації інформації про кожний музейний експонат, як впливають на його розуміння індивідуальні особливості та властивості пам’ятки історії, як слід організувати роботу з музейним експонатом з метою збільшення його емоційного впливу. Музей є унікальним засобом навчання та виховання: цінні експонати дають можливість безпосередньо доторкнутися до навчального матеріалу, що вивчається на уроках історії, українознавства. Емоційні враження після побаченого сприяють виконанню освітніх та виховних завдань навчального закладу, педагога [5].

Музей і школа в меті своєї діяльності традиційно мають багато спільного: вони прагнуть виховувати почуття патріотизму, свідоме ставлення до надбань світової та вітчизняної науки і культури; розвивати мислення, творчі здібності та певні практичні навички, стимулювати творчу активність особистості тощо. Проте сьогодні музейна педагогіка ще маловивчена, потрібна єдина скоординована система, можливо новий виокремлений предмет у школі. Потрібно впроваджувати в освіту засоби музейної педагогіки. Музей у сучасному світі є не лише місцем збереження, обліку та вивчення пам’яток культури. Сьогодні музей – це культурно-освітній заклад, який ставить перед собою, окрім специфічних професійних завдань, також широкі наукові, просвітницькі, науково-освітні, естетичні та виховні завдання.

Література

1. Велика Л.П. Музейне експозиційне мистецтво / Л. П. Велика. – Х.: ХДАК, 2000. – 160 с.
2. Гайда Л. А. Музей у навчальному закладі / Л. А. Гайда. – К.: Шк. світ, 2009. – 128 с.
3. Ганнусенко Н., Ляпін О., Мацейків Т. Шкільні музеї: посібник для вчителя./ Н.Ганнусенко та ін. – К.: Рад. школа, 1991. – 110 с.
4. Дерик Р.А. Музей – історичний скарб народу. Методичний посібник./ Р.А.Дерик. – Ужгород: Гражда, 2007. – 68 с.
5. Кедрина Т.А. Музей и школа./ Т.А.Кедрина. – Москва: Просвещение, 1985.
6. Маньковська Р.В. Музейництво в Україні./ Р.В.Маньковська. – К.: Інститут історії НАНУ, 2000. – 140 с.
7. Мезенцева Г.Г. Музєєзнавство./ Г.Г.Мезенцева. – К.: Вища школа, 1980. – 120 с.
8. Павлютенков Є.М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях)/ Є.М.Павлютенков. – Х.: Вид.група «Основа», 2008. – 128 с.
9. Цибко С. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі / С. Цибко // Директор школи (Шкільний світ). – №3, березень 2011. – С.91-93.
10. Юрєнева Т.Ю. Музей в мировой культуре. / Т. Ю. Юрєнева.– М.: Русское слово, 2003. – 532с.